

06

FOKUSRAPPORT

Ungas riskuppfattning och bruk – hänger det ihop?

– Substansanvändning och riskuppfattning bland skolungdomar i de svenska ESPAD undersökningarna 1995 – 2019

Anna Englund & Johan Svensson

CAN:S FOKUSSERIE

Syftet med serien är att publicera kortare och mer fokuserade analyser relaterade till olika aspekter av droganvändning. Fördjupningarna är i regel baserade på material som samlats in av CAN.

FOKUSRAPPORT 05

Utgivningsår: April 2020, Stockholm

Utgivare: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Formgivning: Jimmie Hjærtström, CAN

ISBN: 978-91-7278-310-2

URN:NBN:se:can-2020-02

Ungas riskuppfattning och bruk – hänger det ihop?

– Substansanvändning och riskuppfattning bland skolungdomar i de svenska ESPAD undersökningarna 1995 – 2019

Anna Englund & Johan Svensson

Inledning och innehåll

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum inom ANDT-området. Vårt uppdrag är att sprida kunskap om konsumtions- och skadeutvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, sammanställningar och forskning, men även genom kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är *Skolelevers drogvanor*, *ESPAD – den Europeiska skolundersökningen*, *Monitormätningarna* och *Vanor och konsekvenser*.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. CAN:s styrelse utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och medlemsorganisationernas årsmöte. Regeringen utser ordförande och ersättare.

I CAN:s årliga rapporter om skolelevers ANDT-vanor har vi under 2000-talet sett en minskning av alkohol- och tobakskonsumtionen, medan cannabiskonsumtionen bland eleverna i årskurs 9 varit förhållandevis stabil (Englund A (red), 2019). Denna fokusrapport baseras på de svenska ESPAD-undersökningarna (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) och syftar till att analysera om riskuppfattningen förändrats på samma sätt som konsumtionen. Det är rimligt att anta att så är fallet. Det vill säga att en ökad riskuppfattning av, exempelvis alkoholkonsumtion är en av orsakerna till att den minskat.

Det finns flera sätt att försöka minska konsumtionen av tobak, alkohol och narkotika för att på så vis motverka skador som kan uppstå till följd av detta. Några exempel är tillgänglighetsbegränsande åtgärder, åldersbegränsningar eller förbud. Ett annat tillvägagångssätt är att försöka påverka människor riskuppfattning, vilket är en vanlig metod inom folkhälsoarbetet. Sättet att påverka riskuppfattningen varierar; från varningsetiketter på exempelvis snusdosor till mer omfattande kampanjer som bedrivs av myndigheter eller organisationer. Riskuppfattningen skiljer sig åt beroende på vem som omfattas av risken. Överlag har det visat sig att individer ofta skattar sin personliga risk lägre jämfört med den generella risken. Överlag har män en lägre riskuppfattning än kvinnor (Sjöberg, 1998). Det senare har genererat en diskussion om riskuppfattning och huruvida det beror på position, närmare bestämt om en mer privilegierad position ger lägre riskuppfattning (Olofsson m.fl., 2011).

Denna fokusrapport baserar sig på de svenska ESPAD-undersökningarna vars syfte är att ta fram data som går att jämföra mellan länder i Europa. Dessa har genomförts vart fjärde år sedan 1995. Målgruppen för studierna är elever som fyller 16 år under datainsamlingssåret och därför genomförs undersökningen i Sverige bland elever i årskurs 9. Rapporten presenterar enbart de svenska resultaten vad gäller riskuppfattning om alkohol, rökning och cannabisanvändning under perioden 1995–2019.

Resultat

I Sverige har niondeklassares substansanvändning följts årligen sedan 1971 genom undersökningen Skolelevers drogvanor. Dessa undersökningar har visat att konsumtion av alkohol och tobak minskat under 2000-talet, men att användningen av narkotika inte har förändrats i någon större utsträckning (Englund (red), 2019).

Det är en utveckling som syns även i de svenska ESPAD-undersökningarna. Andelen elever som har rökt under de senaste 30 dagarna har minskat från 30 % 1995 till 11 % 2019 och andelen som dagligen rökt minst en cigarett under de senaste 30 dagarna har gått från 16 % till 5 %. Även alkoholkonsumtionen har minskat sedan 1995. Andelen elever som druckit alkohol under de senaste 30 dagarna har mer än halverats, då nivån sjunkit från 54 % till 25 % mellan 1995 och 2019. Andelen elever som under de senaste 30 dagarna vid ett och samma tillfälle druckit en mängd motsvarande fem drinkar¹ eller mer, har minskat från 41 % till 20 % under denna tid. Med cannabis har det inte skett en lika tydlig förändring. År 1995 uppgav 6 % av eleverna att de någon gång använt cannabis, 2019 låg nivån på 8 %. Nivån över andelen som använt cannabis de senaste 30 dagarna har legat på mellan 1-3 %.

När det gäller rökning och alkoholkonsumtion ser utvecklingen relativt likartad ut bland pojkar och flickor, även om de befinner sig på något olika nivåer (se tabell 6). När det gäller cannabis har andelen pojkar som använt detta varierat något mer mellan åren jämfört med utvecklingen för flickor.

Resultaten som presenteras i denna fokusrapport kan skilja sig marginellt från de som presenterats i tidigare internationella rapporter. Detta beror dels på att vissa justeringar gjorts i den internationella databasen och dels på att vissa frågor bearbetas på ett något annorlunda sätt i denna redovisning. Fullständiga frågeformuleringar återfinns i stycket ”Material och beräkningar” längre fram i denna rapport.

¹ En 'drink' motsvarar en flaska/burk öl (33 cl), en flaska/burk cider (33 cl), en flaska/burk alkoholisk (33 cl), ett glas vin, ett snapsglas sprit eller en blandad drink.

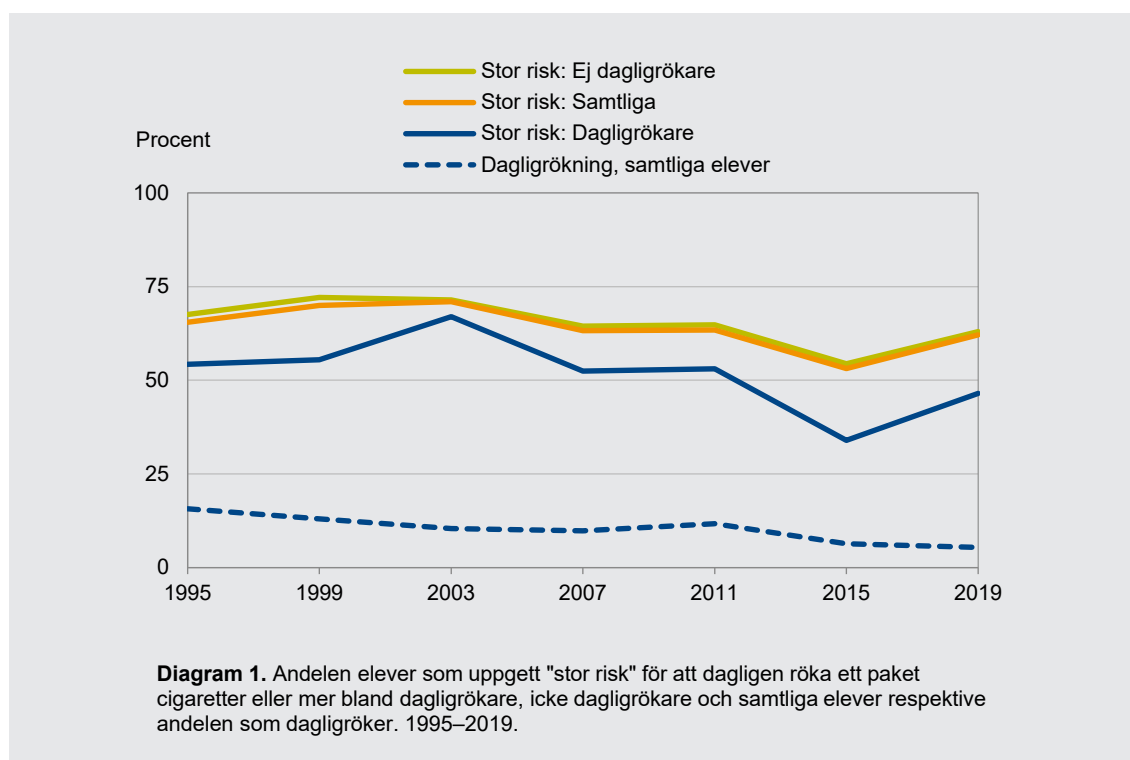
Utveckling av konsumtion och riskuppfattning

Ett sätt att fånga ungdomars förhållningsätt till tobak, alkohol och narkotika, är att studera de risker de anser är förknippade med användning av dessa substanser. I formuläret svarar eleverna på frågan "Hur stor risk tror du att det är att människor skadar sig själva (fysiskt eller på annat sätt) om de..." följt av svarsalternativen "Ingen risk" "Liten risk" "Måttlig risk" "Stor risk" samt "Vet ej". I nedanstående figurer visas utvecklingen av andelen som uppgett att olika beteenden är förenat med stor risk att ta skada. De är uppdelade på en konsumtionsgrupp samt en icke-konsumtionsgrupp, samt utvecklingen för alla elever i undersökningen och utvecklingen av konsumtionen.

I diagram 1 visas utvecklingen av andelen som uppger att det är stor risk att människor tar skada av att röka ett paket cigaretter eller mer per dag. Utvecklingen visas för de elever som rökt minst en cigarett per dag under de senaste 30 dagarna ("dagligrökare"), de elever som inte rökt dagligen de senaste 30 dagarna ("ej dagligrökare") och samtliga elever. Den streckade linjen visar utvecklingen av andelen som rökt minst en cigarett per dag de senaste 30 dagarna bland samtliga elever.

Av diagrammet framgår att av samtliga elever uppgav i grova drag två tredjedelar att detta beteende är förenat med stor risk, med undantag av 2015 då endast hälften uppgav detta. Trenden är i praktiken densamma bland de elever som ej var dagligrökare. När det gäller dagligrökande elever är deras riskuppfattning år 2019 under den nivå som uppmättes 1995. Konsekvent är det en lägre andel som uppger stor risk bland de som röker dagligen, jämfört med de som inte röker dagligen. Oavsett nivå är det också värt att notera att trenderna är likartade över tid.

Andelen elever som uppgett att de dagligrökt de senaste 30 dagarna har minskat mellan 1995 och 2019 från 16 % till 5 %. Samtidigt som riskuppfattningen gällande dagligrökning varit relativt oförändrad har alltså dagligrökningen sjunkit påtagligt.

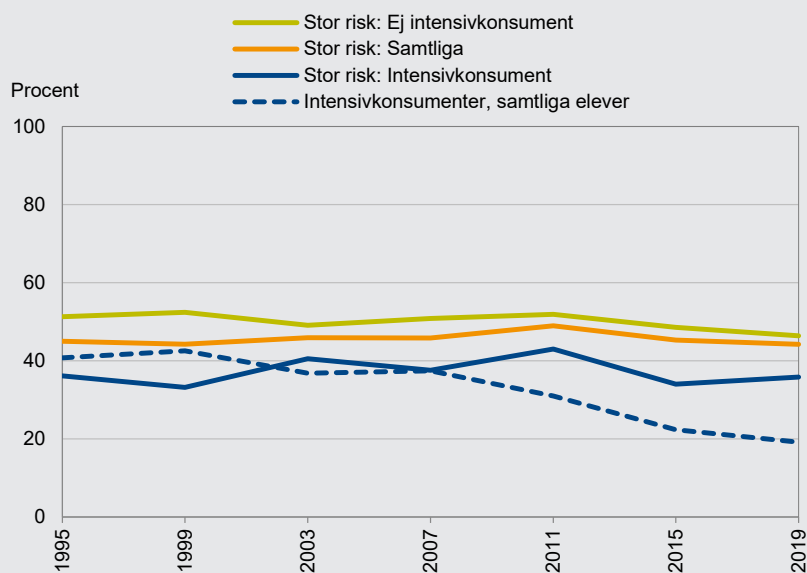

Diagram 2. Andelen elever som uppgett "stor risk" för att dricka 5 drinkar eller fler per gång varje helg bland intensivkonsumenter, icke intensivkonsumenter och samtliga elever respektive andelen intensivkonsumenter. 1995–2019.

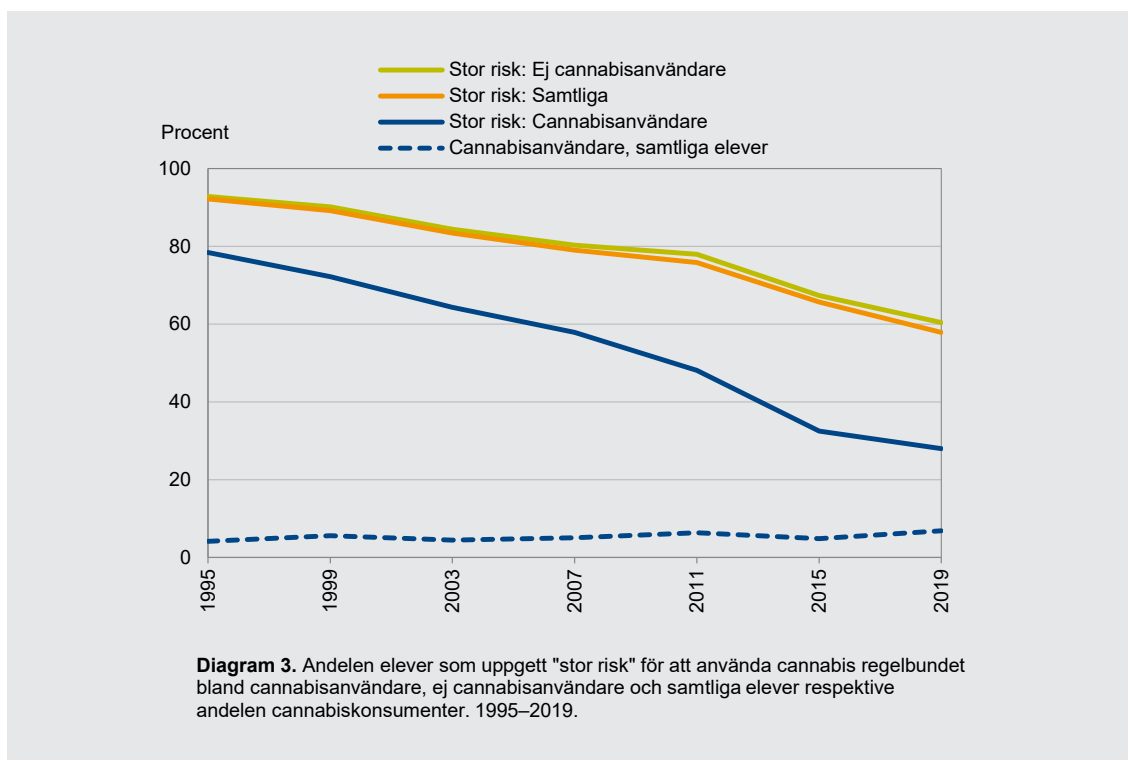
I diagram 2 visas utvecklingen när det gäller riskuppfattning av att löpa stor risk att ta skada av att dricka fem drinkar² eller fler per gång varje helg³. Eleverna är uppdelade på de som intensivkonsumerat respektive inte intensivkonsumerat de senaste 30 dagarna och samtliga elever. Med intensivkonsumtion menas att ha druckit fem drinkar eller fler vid ett och samma tillfälle under de senaste 30 dagarna. Den streckade linjen beskriver utvecklingen av andelen intensivkonsumenter bland samtliga elever.

Riskuppfattningen gällande intensivkonsumtion har legat relativt stabil alltsedan 1995. Runt 45 % av eleverna anser att detta är förenat med en stor risk. Det är lägre andelar som uppgett stor risk bland de elever som själva intensivkonsumerat, i synnerhet jämfört med de som inte gjort detta.

Andelen elever som intensivkonsumerat under de senaste 30 dagarna har samtidigt minskat kraftigt sedan 1999 från 43 % till 20 % 2019. Konsumtionen går alltså ner, samtidigt som riskuppfattningen varit mer oförändrad.

² En 'drink' motsvarar en flaska/burk öl (33 cl), en flaska/burk cider (33 cl), en flaska/burk alkoholisk (33 cl), ett glas vin, ett snapsglas sprit eller en blandad drink.

³ 1995 var alternativet "5 drinkar eller fler 1-2 gånger varje helg och mellan 1999 och 2011 löd formuleringen "5 drinkar eller fler varje helg".

Slutligen beskrivs utvecklingen av andelen elever som uppgett att människor löper stor risk att ta skada om de röker cannabis regelbundet. Detta är uppdelat på elever som uppgett att de använt cannabis de senaste 12 månaderna, elever som inte gjort detta, samt utvecklingen bland samtliga elever. Diagrammet visar även utvecklingen av andelen elever som uppgett att de har använt cannabis under de senaste 12 månaderna ("cannabisanvändare").

Andelen som upplever att det är förenat med stor risk att människor tar skada om de använder cannabis regelbundet har sjunkit kontinuerligt sedan undersökningen startade 1995 (från 92 till 58 %). Nedgången har skett i båda grupperna, men varit större bland cannabisanvändarna jämfört med icke-användarna.

Andelen som har använt cannabis under de senaste 12 månaderna har i sin tur gått från 4 till 7 %. Det har alltså skett en stor nedgång när det gäller den uppfattade risken av att använda cannabis regelbundet, medan konsumtionen inte har förändrats i samma utsträckning.

Riskuppfattning och substansanvändning 2019

I tabellen nedan visas logistiska regressioner över sambanden mellan att ha uppgett ”stor” riskuppfattning och några förhållanden som kan tänkas samvariera med detta, på så sätt att hög utbildning hos föräldrarna och att ha det bättre ställt jämfört med andra utgör en högre socioekonomisk position vilken har visat sig ha samband med riskuppfattning (Peretti-Watel, m.fl., 2014). I analysen nedan ingår variablerna kön och föräldrars utbildning, det vill säga om mamman respektive pappan har någon form av högskoleutbildning. Även en variabel över upplevelsen av hur bra ställt eleven skattar att sin familj har det jämfört med andra familjer i Sverige har inkluderats.

Som framgår av tabellen var det endast kön och uppfattningen att det medför stor risk att människor tar skada om de röker cannabis regelbundet som uppvisade ett signifikant samband. Oddskvoten på 2,39 skall tolkas som att det är mer än dubbelt så hög sannolikhet att flickor har uppgett ”stor risk” jämfört med pojkar. Oddskvoterna för övriga variabler i analysen var inte signifikanta. Föräldrars utbildning liksom upplevd familjeekonomi kunde alltså inte påvisas ha betydelse för elevernas riskuppfattning.

För att studera sambanden mellan substansanvändning och riskuppfattning har även detta undersökts med logistiska regressioner. När det gäller rökning är beroendevariabeln att ha rökt minst en cigarett dagligen de senaste 30 dagarna och den oberoende variabeln är uppfattningen att människor tar stor skada fysiskt eller på annat sätt av att röka ett paket cigaretter eller mer om dagen.

För alkohol utgörs den beroende variabeln av intensivkonsumtion de senaste 30 dagarna och den oberoende av att det är stor risk att människor tar skada av att dricka 5 drinkar eller fler per gång varje helg. För cannabis undersöks sambandet mellan att ha använt cannabis de senaste 12 månaderna och uppfattningen att det är stor risk att ta skada av att använda cannabis regelbundet. I modellerna ingår även den oberoende variabeln kön.

Tabell 1. Samband mellan riskuppfattning och kön, föräldrars utbildning samt upplevelsen av hur bra familjen har det ställt jämfört med andra familjer. Logistisk regressionsanalys. 2019.

	Stor risk - röka ett paket cigaretter eller mer per dag n= 1 519	Stor risk - dricka 5 drinkar el. mer per gång varje helg n= 1 474	Stor risk - röka cannabis regelbundet n=1 451
	Oddskvoter	Oddskvoter	Oddskvoter
Kön (ref=pojke)	1,147	1,195	2,399**
Pappa högskoleutb. (ref=lägre utb.)	1,006	1,266	1,043
Mamma högskoleutb. (ref=lägre utb.)	1,187	1,185	1,034
Familj har det bättre ställt (ref=medel eller lägre)	1,132	0,991	1,093

*p<0,05, **p<0,01

Tabell 2. Samband mellan substansanvändning och hög riskuppfattning samt kön. Logistisk regressionsanalys. 2019.

	Rökt dagligen senaste 30 dagarna n=2 300	Intensivkonsumerat alkohol senaste 30 dagarna n=2 216	Använt cannabis senaste 12 månaderna n=2 163
	Oddsquoter	Oddsquoter	Oddsquoter
Stor risk (ref=lägre riskuppfattning)	0,432**	0,560**	0,207**
Kön (ref=pojke)	1,698*	1,212	0,651*

*p<0,05, **p<0,01

Tabellen ovan visar att det är signifikant lägre sannolikhet att ha rökt dagligen, att ha intensivkonsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna, och att ha rökt cannabis om eleven upplever att det är förenat med stor risk att människor tar skada om de röker ett paket cigaretter eller mer per dag respektive dricker 5 drinkar eller fler per gång varje helg, eller att eleven uppgivit att regelbunden användning av cannabis är förenligt med stor risk. Oddsquoten för kön var inte signifikant då det gällde alkoholkonsumtion. Ett skäl är att det är små skillnader mellan pojkar och flickor som har intensivkonsumerat de senaste 30 dagarna, vilket är fallet då det gäller cannabisrökning de senaste 12 månaderna. Bland flickorna som har rökt dagligen var det vanligare att också uppges stor risk jämfört med samma grupp bland pojkarna.

Avslutande diskussion och begränsningar

I denna fokusrapport har vi studerat förändringarna i konsumtionsutvecklingen samt riskuppfattningen av cigarettrökning, intensivkonsumtion av alkohol och cannabisrökning. Det datamaterial vi har använt oss av är de svenska ESPAD undersökningarna för åren 1995–2019.

Uppfattningen av risken av att röka ett paket cigaretter per dag eller mer, är i stort sett oförändrad år 1995 jämfört med 2019. År 1995 var det 65 % av eleverna som uppgav att det var ”en stor risk” att människor lider skada av detta, år 2019 var motsvarande andel 62 %. Trots denna marginella

förändring av riskuppfattningen, minskade andelen som rökt dagligen de senaste 30-dagarna från 16 % år 1995 till 5 % år 2019. Trenderna i riskuppfattning av rökning visade sig också vara förhållandevis lika oavsett om eleverna rökt de senaste 30-dagarna eller inte, även om andelen som skattade stor risk var genomgående lägre bland de som rökt, jämfört med de som inte rökt.

Vi fann liknande resultat vad gäller intensivkonsumtion av alkohol. År 1995 ansåg 45 % av eleverna att det var förenligt med stor risk att dricka 5 drinkar eller mer per gång varje helg, år 2019 var motsvarande andel 44 %. Att ha intensivkonsumerat alkohol de senaste 30-dagarna minskade samtidigt från 41 till 20 %.

Uppfattningen att regelbunden cannabisrökning är förenligt med stor risk har minskat under perioden. År 1995 var det 92 % av samtliga elever som uppgav detta, år 2019 hade denna andel minskat till 58 %. Under samma period gick andelen som rökt cannabis de senaste 12 månaderna från 4 % år 1995 till 7 % år 2019.

2019 undersöktes sambandet på individnivå med logistiska regressionsmodeller, vilka visade på att flickor är mer benägna att ha hög riskuppfattning än pojkar då det gäller risker av att röka cannabis regelbundet. Pappas eller mammas utbildning eller om familjen hade det bättre ställd än andra, gjorde inte några signifikanta skillnader.

Vad gäller samband mellan konsumtion och riskuppfattning visade resultaten ett negativt samband mellan stor riskuppfattning och att ha rökt dagligen de senaste 30-dagarna, att ha intensiv-

konsumerat alkohol de senaste 30 dagarna och att ha använt cannabis de senaste 12 månaderna. Dessa resultat visar, generellt, att det är mindre vanligt att ha konsumerat om man upplever konsumtionen som riskabel. Beträffande kön visade samma analys en könsskillnad vad gäller rökning och cannabisanvändning, på så sätt att sambandet var signifikant för flickorna men inte för pojkarna. Det är alltså lägre sannolikhet att ha uppgett dessa typer av konsumtion om man har hög riskuppfattning.

I diagrammen framgick att utvecklingen av elevernas uppfattning när det gäller stor skaderisk och den uppmätta konsumtionen bland eleverna inte löper parallellt, som om ett samband mellan detta saknas. I de logistiska regressionerna för år 2019 framkom däremot ett negativt samband mellan att ha hög riskuppfattning och konsumtion. Detta visar att det trots allt även om det inte blir synligt på en mer övergripande nivå kan finnas samband mellan riskuppfattning och konsumtion på individnivå.

I denna rapport presenteras ett urval av mått när det gäller rökning, alkohol- och cannabisanvändning samt utveckling av riskuppfattning och samband mellan riskuppfattning och substansanvändning. Flera av måtten avser mer omfattande konsumtion. Hur riskuppfattning kan hänga ihop med konsumtion och vice versa kan således studeras mer ingående med andra konsumtionsmått och olika nivåer av riskuppfattning för att utforska dessa samband vidare.

Material och beräkningar

Material

Datamaterialet som använts till analyserna i denna fokusrapport kommer från de svenska skolundersökningar som genomförts inom ramen för ESPAD-projektet *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Tidigare var det CAN som koordinerade projektet men detta uppdrag delas numer av EU:s narkotikabyrå – EMCDDA och National Research Council of Italy (CNR).

Syftet med ESPAD-projektet är att, med hjälp av standardiserad metodik, ta fram jämförbara data över 15–16-åriga skolelevs substansanvändning mellan länder i Europa (ESPAD Group, 2016). Undersökningen genomförs med hjälp av individuella anonyma enkäter som besvaras i elevernas klassrum. Första gången studien genomfördes var 1995. Sedan dess har den genomförts vart fjärde år. År 2019 genomfördes undersökningen för sjunde gången och mer än 100 000 elever i över 35 länder förväntades delta. I november 2020 kommer den internationella rapporten från 2019 års datainsamling att presenteras.

Så långt det går genomförs undersökningen på samma vis i alla deltagande länder och om förfarandet inte följer standarden ska det rapporteras. Eleverna är eller ska fylla 16 år under undersökningsåret, det vill säga vara födda ett specifikt år. 2019 var det elever födda 2003. Eftersom olika länders skolsystem ser olika ut, får varje land anpassa sitt förfarande för att nå denna åldersgrupp.

I de svenska undersökningarna består det riksrepresentativa urvalet av slumpmässigt dragna skolor som har elever i årskurs 9 då det är i den årskursen som de flesta 15-16-åriga elever går. I varje skola dras sedan en klass i årskurs 9 slumpmässigt. Av de slumpmässigt utvalda klasserna deltog 95 % 1995. Sedan dess har klassbortfallet ökat och 2019 var det 85 % av klasserna i urvalet som deltog. Andelen elever som deltog i de deltagande klasserna uppgick till ca 85 % år 2019, utifrån uppgifter som rapporteras av lärarna i en så kallad klassrapport (se tabell 3 för andel deltagande skolor och elever samt antal elever som ingår i analyserna respektive år). Bortfallet för åren innan 2019 är hämtade från 2015 års internationella ESPAD rapport (se ESPAD Group, 2016). Mer information om undersökningen finns även på hemsidan epad.org. Datamaterialet för åren 1995–2015 utgörs av data för respektive år från de svenska undersökningarna som sammanfogats av CNR till databasen `ESPAD_TrendDB_1995-2015_(IFC_CNR_15JUL2017)_SE`. Till detta har CAN själva infogat resultaten för 2019.

Frågor och beräkningar

De frågor kring riskuppfattning som används i denna rapport är formulerade på följande vis: "Hur stor risk tror du att det är att människor skadar sig själva (fysiskt eller på annat sätt) om de..." följt av ett delfrågor: "röker ett paket cigaretter eller mer per dag" samt "dricker 5* drinkar eller mer per gång varje helg". Den senare frågan har förändrats och 1995 löd den "tar 5 drinkar eller mer 1-2 gånger varje helg" och mellan 1999 fram till och med 2011 var den formulerad "dricker 5 drinkar eller mer varje helg". Frågan som används för riskuppfattning av cannabisanvändning är "röker cannabis regelbundet". Svartalternativen lyder "Ingen risk" "Liten risk" "Måttlig risk" "Stor risk" samt "Vet ej".

I diagrammen visas utvecklingen av andelen som uppfattar att ovanstående beteenden är förenat med "stor risk". I de logistiska regressionerna har alternativet "stor risk" kodats som 1. Lägre alternativ när det gäller riskuppfattning utgör referensgrupp och har kodats till 0. "Vet ej"-svar har kodats som bortfall och ingår inte i analyserna.

Frågorna och svartalternativen kring riskuppfattning som ingår i analyserna som redovisas i denna rapport har i stort sett varit likadana sedan undersökningen startade. Däremot har frågorna som ingår i frågebatteriet, som dessa frågor ingår i, varierat något. Fram till 2003 fanns det frågor om upplevd skaderisk med användning av LSD, kokain och crack samt att sniffa lim. Dessa frågor togs bort i de kommande undersökningarna. 2019 lades det till en fråga kring upplevd skaderisk när det gäller att prova e-cigaretter, och en fråga om syntetiska cannabinoider. Frågorna om risk, konsumtion och föräldrars utbildning som används i ESPAD och som är med i den här rapporten är hämtade från undersökningen Monitoring the Future som pågått under många år i USA.

Frågorna som handlar om konsumtion är formulerade på följande vis: "Hur mycket cigaretter (räkna inte med e-cigaretter) har du rökt under de senaste 30-dagarna?" Där svartalternativen: "1-5 cigaretter per dag" och upp till "mer än 20 cigaretter per dag", definieras som dagligrökare. Vad gäller intensivkonsumtion ställdes frågan: "Tänk tillbaka igen på de senaste 30 dagarna.

Hur många gånger (om någonsin) har du druckit 5 drinkar eller mer vid samma tillfälle? En 'drink' motsvarar en flaska/burk öl (33 cl), en flaska/burk cider (33 cl), en flaska/burk alkoholisk (33 cl), ett glas vin, ett snapsglas sprit eller en blandad drink)." De elever som svarat en gång, eller oftare har definierats som att ha intensivkonsumerat de senaste 30-dagarna. För cannabisrökning var frågan: "Hur många gånger (om någonsin) har du använt cannabis under de senaste 12 månaderna?" Om eleven uppgett "under de senaste 12 månaderna" och något alternativ mellan "1-2" upp till "40 eller mer" definieras det som att de har använt cannabis den senaste 12-månadersperioden.

Frågorna som avser föräldrarnas utbildning lyder "Vilken är den högsta utbildningen som din pappa/mamma genomgått?" Svartalternativen som följer är "Grundskola", "Vissa studier på gymnasiet, komvux eller folkhögskola", "Avslutade studier på gymnasiet, komvux eller folkhögskola", "Viss högskole- eller universitetsutbildning", "Avslutad högskole- eller universitetsutbildning" samt "Vet ej" och "Ej relevant". I de logistiska regressionerna har de som uppgett att föräldrarna har "Viss högskole- eller universitetsutbildning" och "Avslutad högskole- eller universitetsutbildning" kodats som 1. De som uppgett ett annat svartalternativ förutom "Vet ej" och "Ej relevant" utgör referensgrupp och är kodade som 0:or. De två sista alternativen är kodade som bortfall och är ej med i analyserna.

Eleverna får även besvara frågan "Hur bra ställt har din familj det jämfört med andra familjer i Sverige?". Svartalternativen som följer är "Väldigt mycket bättre ställt" "Mycket bättre ställt" "Bättre ställt", "Ungefär medel", "Mindre bra ställt", "Mycket sämre ställt" och "Väldigt mycket sämre ställt". I de logistiska regressionerna har indelning gjorts genom att de tre första alternativen slås samman till en kategori medan resterande alternativ utgör den andra kategorin som är referensgrupp i analysen.

I de logistiska regressionerna har hänsyn tagits till kluster effekter med hjälp av modulen Complex Samples i statistikverktyget SPSS. Signifikansnivåer i tabellerna har markerats med * för 95 % - säkerhetsnivå samt ** för 99 % - säkerhetsnivå eller över.

Tabell 3. Antal elever i analyserna, andel medverkande klasser i urvalet samt elevnärvaro vid undersökningstillfället. 1995-2019.

	Antal elever ^{a)}			Deltagande ^{b)} klasser	Elevnärvaro ^{b) c)}
	Pojkar	Flickor	Samtliga	%	%
1995	1743	1724	3467	94	.
1999	1608	1663	3271	89	.
2003	1578	1634	3212	87	.
2007	1550	1629	3179	87	.
2011	1311	1258	2569	80	.
2015	1263	1288	2551	83	86
2019	1308	1276	2584	85	85

a) Antal elever som ligger till grund för redovisningarna.

b) Uppgifter om andel deltagande klasser samt andel närvarande elever för åren 1995-2015 är hämtade från ESPAD Report 2015 (The ESPAD Group, 2016)

c) Andel närvarande elever vid underundersökningstillfället i de medverkande klasserna enligt klassrapporter.

Tabell 4. Rökerfarenhet bland elever i de svenska ESPAD-undersökningarna. Andelen som rökt någon gång, de senaste 30 dagarna samt rökt dagligen) de senaste 30 dagarna. Procentuell fördelning efter kön. 1995-2019.

	Rökt någon gång			Rökt senaste 30 dagarna			Röker dagligen senaste 30 dagarna		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
1995	69	71	70	28	33	30	13	18	16
1999	67	67	67	28	32	30	11	15	13
2003	59	59	59	20	26	23	7	14	10
2007	48	53	51	19	24	21	8	11	10
2011	47	49	48	20	22	21	12	12	12
2015	33	34	33	11	14	13	5	8	6
2019	26	27	26	10	12	11	5	6	5

a) Andelen elever som rökt minst en cigarett per dag under de senaste 30 dagarna.

Tabell 5. Alkoholferenhet bland elever i de svenska ESPAD-undersökningarna. Andelen som druckit alkohol någon gång, de senaste 12 månaderna samt intensivkonsumerat alkohol^{a)} de senaste 30 dagarna. Procentuell fördelning efter kön. 1995-2019.

	Druckit alkohol någon gång			Druckit alkohol senaste 30 dagarna			Intensivkonsumerat senaste 30 dagarna		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
1995	90	89	90	54	54	54	44	38	41
1999	91	91	91	54	55	55	47	38	43
2003	89	85	87	51	48	50	39	35	37
2007	79	83	81	41	47	44	36	39	37
2011	76	76	76	34	41	38	29	33	31
2015	64	66	65	22	29	26	21	24	22
2019	57	58	58	23	26	25	19	21	20

a) Andelen elever som druckit fem drinkar eller fler vid ett och samma tillfälle under de senaste 30 dagarna.

Tabell 6. Cannabiserfarenhet bland elever i de svenska ESPAD-undersökningarna. Andelen som använt cannabis någon gång, de senaste 12 månaderna samt de senaste 30 dagarna. Procentuell fördelning efter kön. 1995-2019.

	Använt cannabis någon gång			Använt cannabis senaste 12 mån			Använt cannabis senaste 30 dagarna		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
1995	7	5	6	5	4	4	2	1	2
1999	11	6	8	7	4	6	3	1	2
2003	9	6	7	5	4	4	2	1	1
2007	9	6	7	6	4	5	3	1	2
2011	11	5	9	8	4	6	4	1	3
2015	7	6	7	5	5	5	3	2	2
2019	10	6	8	9	5	7	4	1	3

Referenser

Englund A (red.) 2019. *Skolelevers drogvanor 2019*. Rapport 187. Stockholm: Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning.

ESPAD Group (2016) *ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and other drugs*. Luxembourg: Publications office of the European Union.

Leifman H & Guttormsson U (2016). *ESPAD i Sverige*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning.

Olofsson A, Rashid S (2011). The white (male) effect and risk perception: Can equality make a difference? *Risk Analysis*. Vol 31, Issue 6

Peretti-Watel, P., Seror, V., Verger, P., Guignard, R., Legleye, S., & Beck, F. (2014). Smokers' risk perception, socioeconomic status and source of information on cancer. *Addictive behaviors*, 39(9), 1304-1310.

Sjöberg L (1998). Risk Perception of Alcohol Consumption. *ALCOHOLISM: Clinical and Experimental Research*. Vol. 22, No. 7.

C.A.N

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar för minskade skador av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom att följa konsumtions- och skadeutvecklingen och genom kunskapshöjande insatser. Våra återkommande nationella undersökningar är Skolelevers drogvanor och Monitormätningarna. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar på uppdrag av kommuner och län. CAN är en ideell förening med medlemsorganisationer och med ombud i alla län. Läs mer om oss på www.can.se.